

Örtük bitkiləri

Örtük bitkilər bir-birindən sonra gələn iki əsas bitki arasında və ya əsas bitki birlikdə (səpin altında) becərilir. Örtük bitkiləri zaman keçdikcə biokütlənin torpağa əlavə edilməsi ilə üzvi maddələrin miqdarını artırır ki, bu da öz növbəsində torpağın keyfiyyətini yaxşılaşdırır. Həmçinin, örtük bitkiləri torpağın sıxılmasını azaltmağa, torpağın strukturunu yaxşılaşdırmağa və torpağı külək və ya su eroziyasından qorumağa müsbət təsir edir. Örtük bitkilərin becərilməsi müxtəlif məqsədlərə xidmət edir. Əsas məqsəd quraq dövrdə, xüsusilə yayda torpaqdan rütubətin buxarlanmasını azaltmaqdır. Hər bir örtük bitkisi qida maddələrini üzvi maddələrdə saxlayaraq İstilikxana Qazlarının emissiyasının azalmasına töhfə verir. Əgər paxlalılar örtük bitkiləri kimi becərilərsə bu da öz növbəsində atmosferdə olan azotun bitkilər vasitəsilə torpağa ötürülməsini təmin edir.

Yaşıl Örtük Bitkiləri və Aralıq Bitkilər

Yaşıl örtüklər soyuq və isti mövsümdə yaşıl örtük bitkiləri kimi və ya aralıq bitkiləri olmaqla əsas bitki ilə birlikdə becərilə bilər.

Soyuq mövsüm yaşıl örtük bitkiləri

Yaşıl örtük bitkiləri yay əkinləri beçiriləcək sahədə qış mövsümü üçün əkilməlidir. Örtük bitkiləri torpağın üzərini örtməklə torpaqda rütubət ehtiyatının saxlanılmasını təmin edir ki, bu da növbəti əkiləcək əsas bitki üçün xüsusi əhəmiyyət təşkil edir. Soyuq mövsüm yaşıl örtük bitkiləri iyun ayında payızlıq əkin sahələrində və ya payızın sonunda yay əkin sahələrində məhsul toplandıqdan sonra əkilə bilər.

İsti mövsüm yaşıl örtük bitkiləri

Yaşıl örtük iyundan oktyabr ayına qədər yayda payız əkinlərindən əvvəl həyata keçirilə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, isti dövrdə əkilən yaşıl örtük bitkilərin inkişafı və müvafiq biokütlənin əldə olunması üçün suvarma vacibdir. Suvarma üçün kifayət qədər su həcminin olmaması məhdudlaşdırıcı amil kimi nəzərə alınmalıdır.

Əsas və ya yem bitkiləri ilə birlikdə becərilən aralıq bitkilər

Əsas bitkilərin paxlalı bitkilər daxil olmaqla yaşıl örtük bitkiləri ilə (məsələn, pambıq və qarğıdalının maş lobyası ilə birlikdə) becərilməsi təcrübəsi mövcuddur. Bu təcrübənin geniş miqyasda tətbiq edilməsi üçün suvarma suyunun mövcud olması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Aralıq bitkilər xüsusi tələblərə uyğun olmalıdır. Belə ki, örtük bitkilər əsas bitki ilə çox rəqabət etməməlidir. Aralıq bitkiləri əkilməsində əsas bitkiyə əlavə olaraq azotun təmin edilməsini nəzərə alaraq paxlalı bitkilərə üstünlük verilməlidir. Əsas bitkilərin becərilməsi dövründə aralıq bitkilər çətinlik yaradırsa onların əkilməsi tövsiyyə edilmir.

Kürdəmir rayonunda pilot sahələrdə cədvəldə göstərilən yaşıl örtük bitkilərinin toxum qarışığından istifadə edilmişdir. Toxum qarışığının seçilməsində toxumların Azərbaycanda mövcudluğu və bu bitkilərin yerli şəraitdə inkişafının uyğunluğu nəzərə alınmışdır.

Yaşıl örtük qarışığının növü və istifadə olunan bitkilər

Yaşıl örtük kimi istifadə olunan bitkilər	Yaşıl örtük qarışığının növü			
	Qarışıq-Qış 1 kq/ha	Qarışıq-Qış 2 kq/ha	Qarışıq-Qış 3 kq/ha	Qarışıq-Qış 4 kq/ha
Çovdar	0	38	76	70
Yonca (Blue Moon)	0	0	5	8
İtalyan Ryegrass	6	3	3	3
Şalğam	5	4	4	3
Raps	3,5	4	4	9
Yem noxudu (lərgə)	8	9	8	7
Üçyarpaq yonca	2,5	2	0	0
Cəmi (kq/ha toxum)	25	60	100	100

Biokütlənin ölçülməsi

Yaşıl örtük bitkilərin məhsuldarlığını müəyyən etmək üçün 2021-ci ilin aprel ayında pilot ərazilərdə biokütlənin ölçülməsi aparılmışdır. Biokütlənin ölçülməsinin nəticələrinə görə, "Qarışıq-Qış 3" ən yüksək məhsuldarlığa malikdir.

Yaşıl örtük sahələrində biokütlə ölçmələri

Ölçmə nöqtəsinin №	Çəki, kq/m ²	Yaşıl örtük qarışığı №
1	1.4	1
2	2.9	1
3	2.7	2
4	4.6	3
5	1.9	3
6	1.6	4
7	1	4
8	2.7	2
9	2	1
10	1.7	1

Kürdəmir pilot sahəsində yaşıl örtük

1-yaşıl örtük bitkilərinin toxum qarışığı, Oktyabr 2020

2-yaşıl örtük sahəsi, Dekabr 2020

3 - yaşıl örtük sahəsi, May 2021

Yaşıl örtüklü bitkilərin becərilməsi və düzgün idarə olunması pilot ərazidə yeni yanaşma idi. Bu səbəbdən müvafiq maşın və avadanlıqlar, o cümlədən bilik və bacarıqlar məhdud idi. 2020-ci ilin payızında əkilən yaşıl örtüklü bitkilərin doğranaraq torpağa qarışdırılması üçün avadanlıqlar alındı.

Pilot sahələrdə torpağın əkinə hazırlanmasında yaşıl örtüyün biokütləsi çöp döğürən maşınla xırdalanmış və toxum yatağının hazırlanması üçün riper və diski mala tətbiq edilmişdir.

Çətinliklər və öyrənilən dərslər

- Yerli iqlimə və torpaq xüsusiyyətlərinə uyğun olan bitki toxumlarının mövcudluğu (keyfiyyətində və çox həcmdə əldə edilməsində) məhduddur
- Yerli şəraitə uyğun olaraq müxtəlif növ texnologiya və təcrübələr tətbiq edilməli və qiymətləndirilməlidir
- Örtük bitkilərin inkişaf səviyyəsindən və növbəti bitkinin optimal səpin tarixindən asılı olaraq biokütlə erkən yazda doğranmalı və torpağa qarışdırılmalıdır

İstifadə
Sənəd Thomas Vehinger, Samir Abbasov və Nizami İbrahimli tərəfindən hazırlanmış "ECOserve pilot sahələrini Təsərrüfat İdarəetmə Planı" əsasında hazırlanmışdır

Yaşıl örtüyü doğramaq və torpağa qarışdırmaq

1- Diskli malanın tətbiqi

2- Yaşıl kütlənin doğrayıcı maşınla xırdalanması

3 - Doğranmış biokütlənin rotavatorla torpağa qarışdırılması

1- Diskli mala ilə işlənmiş yaşıl örtük sahəsi

2-Çöp döğürən maşınla xırdalanmış biokütlə

3 - Yaşıl örtük əkilmiş sahədə toxum yatağının hazırlanması

Foto© Samir Abbasov, GIZ